

Kemphanen (aquarellen) | Sylvia Vermaas

De Kemphaan

Philomachus pugnax

Paul Keuning

Wanneer je in het vroege voorjaar in een weidegebied Kemphanen hebt gezien, is dat een leuke opsteker en is je vogeltocht deels al geslaagd. Niet voor te stellen dat nog geen honderd jaar geleden vele honderden Kemphanen te vinden waren op baltsplaatsen in de Eempolders. Met strikken van paardenhaar werden de hanen gestrikt, verkocht aan de poelier of zelf geconsumeerd. Dierentuinen namen ze ook graag af als aanvulling op het dierenmenu. Die praktijk ging door tot rond 1950 en daarbij ging het om vangsten van wel 1000 tot 1500 vogels per jaar. De schrijver en vogeltekenaar Cornelis Nozeman (1770-1829) meldde in de 18de eeuw al 'wolken Kemphanen' van duizenden exemplaren boven de Eemnesser polders.

De Kemphaan is aangewezen op zeer natte, extensief gebruikte graslanden met hoog opgroeiende vegetatie. Voor alle ruilverkavelingen waren de Eempolders, zeker langs de oevers van de rivier de Eem, zompig en onbereikbaar met de trekker. Lopend zakte je daar ver in de modder. Ideaal voor de Kemphaan! Ongestoord konden ze hun toernooien houden op de wat hoger gelegen terreindelen, waarbij de hanen hun prachtige kraag opzetten om indruk te maken op de hennen.

De woorden toernooi en de naam kemphaan doen vermoeden dat het paringsritueel met gekruiste snavels tegemoet getreden wordt. Maar als je ooggetuige bent van deze veelkleurige ceremonie dan zou je zien dat het meer een dansuitvoering is waarbij de hanen geregeld hoog opspringen. Elkaar verwonden komt nauwelijks voor. De Engelse naam voor deze steltloper is 'ruff', ofwel 'kraag'. Dit uiterlijk kenmerk past beter bij deze sierlijke vogel.

Laatste woord

Nog een kleine toelichting over de rolverdeling bij het dansspektakel. Rond de toernooiveldjes stonden de kemphennen, de uiterlijk minder opvallende vrouwtjes, zonder opgezette veren. Ze hebben wel het laatste woord, want zij kiezen uiteindelijk de Kemphaan die hen het meest imponeert. Tussen de vrouwtjes staan ook de satellietmannen toe te kijken en hun kans af te wachten. Op een onbewaakt ogenblik laten deze satelliet-kemphanen de gelegenheid niet passeren om ook een vrouwtje te bespringen. Het verschil tussen een kemphen en een satelliet-kemphaan is moeilijk te zien, soms heeft die laatste een licht gekleurde of gespikkelde kraag. Helaas zijn de baltsplaatsen met meerdere hanen en omstanders in Nederland geheel verdwenen. De Vogelatlas van Nederland (Hustings, F. & K. Koffijberg, 2019) komt tot een aantal broedgevallen van tussen de 15 en 30.

Tureluur

De eerste keer dat je een Kemphaan ziet, noteer je die waarschijnlijk als 'tureluur' in je boekje. Inderdaad is het verschil niet groot en je hersenen refereren aan wat je verwacht te zien. Mede-vogelaars helpen je dan hopelijk uit de droom en zullen je wijzen op de kortere snavel, het kleinere kopje en de borst met duidelijk minder vlekken. De vleugeldekveren van de Kemphaan zijn zichtbaar geschubd, de Tureluur heeft dat niet. De kemphaan en -hen maken een wat lichtere indruk, vooral door de lichte onderbuik. De snavelkleur of de kleur van de poten helpen je niet bij de determinatie, want die is bij de Kemphaan variabel. Wel is de snavel van de Kemphaan korter en heel licht omlaag gebogen.

Waarnemingen in onze regio zijn redelijk algemeen op de plas-dras weilanden, vooral in de Eempolders. Ook bij onze Utrechtse burens zie je ze in behoorlijke aantallen in de polder Arkemheen, bijvoorbeeld langs de Arlersteeg. Het zijn tegenwoordig altijd doortrekkers, soms richting Friesland, veelal richting de broedgebieden op de Arctische toendra.

Vrouwtje Kemphaan op doortrek, Eempolder
1 april 2023 | Andrea Rietbergen

Man Kemphaan in prachtkleed
7 mei 2021 | Burg de Man

Bronnen

- Hustings, F. & K. Koffijberg [red.], 2019. Vogelatlas van Nederland. Uitgeverij Sovon.
- Jonkers, D.A, et al., 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. VWG Het Gooi e.o., Hilversum.
- Nozeman, C., 1770-1829. Nederlandsche vogelen.
- Svensson, L., 2022. ANWB Vogelgids van Europa, 10e druk.